

Civil társadalmi jelentés
a Nemzeti Roma Integrációs Stratégiák
megvalósulásáról
Magyarországon

*A roma integráció területén
meglévő vakfoltok
beazonosítása*

Készítették:

Autonómia Alapítvány
BAGázs Közhasznú Egyesület
SZETA Egri Alapítványa
Együtt Közösen Egymásért Egyesület
Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány
Hátrányos Helyzetű Családok Országos Egyesülete
Idetartozunk Egyesület
Motiváció Oktatási Egyesület
Nógrád Megyei cigány Kisebbségi Képviselők és Szószólók Szövetsége
Pro Cserehát Egyesület
Romaversitas Alapítvány
UCCU Roma Informális Oktatási Alapítvány
Október 2019

EURÓPAI BIZOTTSÁG

Jogérvényesülési és Fogyasztópolitikai Főigazgatóság
D Igazgatóság - Egyenlőség és Uniós Polgárság
D1 Megkülönböztetésmentességi és Roma Koordinációs Csoport

*Európai Bizottság
B-1049 Brüsszel*

**Civil társadalmi jelentés
a Nemzeti Roma Integrációs Stratégiák
megvalósulásáról
Magyarországon**

A roma integráció területén meglévő vakfoltok beazonosítása

***EUROPE DIRECT is a service to help you find answers
to your questions about the European Union***

Freephone number (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) The information given is free, as are most calls (though some operators, phone boxes or hotels may charge you)

LEGAL NOTICE

"The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

More information on the European Union is available on the Internet (<http://www.europa.eu>).

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020

PDF ISBN 978-92-76-19909-0 doi:10.2838/571357 Catalogue number DS-04-20-328-HU-N

© European Union, 2020
Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

A jelentés az alábbi civil szervezetek közreműködésével készült:

- Autonómia Alapítvány
- BAGázs Közhasznú Egyesület (*Section1*)
- SZETA Egri Alapítványa (*Section3*)
- Együtt Közösen Egymásért Egyesület
- Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány (CFCF)
- Hátrányos Helyzetű Családok Országos Egyesülete (*Section4*)
- Idetartozunk Egyesület (*Section2*)
- Motiváció Oktatási Egyesület
- Nógrád Megyei cigány Kisebbségi Képviselők és Szószólók Szövetsége
- Pro Cserehát Egyesület
- Romaversitas Alapítvány
- UCCU Roma Informális Oktatási Alapítvány

A jelentés a Roma Civil Monitoring kísérleti projekt részeként készült, „Kapacitás-építés a roma civil társadalom részére és a Nemzeti Roma Felzárkózási Stratégiákban való részvételének erősítésére”. A kísérleti projekt az Európai Bizottság, Jogértvényesülési és Fogyasztópolitikai Főigazgatósága számára készült. A projektet a Közép-európai Egyetem Közpolitikai Kutatások Központja (CPS CEU) koordinálja a *European Roma Grassroots Organisations Network*-kel (ERGO), az Európai Roma Jogok Központjával (ERRC), a *Fundación Secretariado Gitano*-val (FSG) és a Roma Oktatási Alappal (REF) együttműködve és hozzávetőlegesen 90 civil szervezet és szakértő bevonásával 27 tagállamban.

Bár a Roma Civil Monitor kísérleti projektet, melynek részeként készült ez a jelentés, a CEU koordinálja, a jelentés a szerzők nézeteit mutatja be, amely nem feltétlenül tükrözi a CEU nézeteit. A CEU nem tehető felelőssé az abban foglaltak bármilyen felhasználásáért.

TARTALOM

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	7
VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	8
BEVEZETŐ	11
A KÖZSZOLGÁLTATÁSOK ALACSONY KAPACITÁSA	12
A probléma meghatározása	12
A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok.....	12
A ROMÁK LÁTHATATLANSÁGA	16
A probléma meghatározása	16
A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok.....	16
HATALMI VISZONYOK VESZÉLYEZTETIK A HELYI ÉRDEKKÉPVISELETET	20
A probléma meghatározása	20
A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok.....	21
AZ EU-S FORRÁSOKKAL KAPCSOLATOS KORRUPCIÓ ÉS AZOK SZEGREGÁCIÓS CÉLRA TÖRTÉNŐ FELHASZNÁLÁSA	25
A probléma meghatározása	25
A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok.....	25
AJÁNLÁSOK	29
BIBLIOGRÁFIA	31

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AJB	Alapvető Jogok Biztosa
ÉAOP	Észak-Alföldi Operatív Program
EBH	Egyenlő Bánásmód Hatóság
Ebktv.	Egyenlő bánásmódról szóló törvény
EFOP	Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program
EMMI	Emberi Erőforrások Minisztériuma
ERDF	Európai Regionális Fejlesztési Alap
ERRC	<i>European Roma Rights Centre</i>
ESZA	Európai Szociális Alap
GRECO	Korrupció Elleni Államok Csoportja (<i>Group of States against Corruption</i>)
Gyvt.	Gyermekevédelmi törvény
KEHI	Kormányzati Ellenőrzési Hivatal
KEHOP	Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MNTFS	Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NAT	Nemzeti Alaptanterv
NEA	Nemzeti Együttműködési Alap
NEKI	Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda
ODIHR	<i>Office for Democratic Institutions and Human Rights</i>
OLAF	Európai Csalás Elleni Hivatal
ORÖ	Országos Roma Önkormányzat
RNÖ	Roma Nemzetiségi Önkormányzat
TÁMOP	Társadalmi Megújulás Operatív Program
TÁRKI	Társadalomkutatási Intézet Zrt.
TKKI	Türr István Képző és Kutató Központ

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Az elmúlt időszakban a kutatások számára elérhető magyarországi roma közösség mutatói többnyire romlottak. E mutatók egy része az állami/önkormányzati szektorális szolgáltatások általános romlásával van összefüggésben: ilyen például az elmélyülő tanár- és óvodapedagógus-hiány, vagy az egészségügyi szolgáltatások elérhetőségének romlása. Ebben a riportban a szociális szolgáltatások és a gyermekvédelem szempontja felől néztük meg ugyanezt. Más dinamikák, amiket e jelentés leír, kevésbé köthetőek konkrét közpolitikai szektorokhoz, ugyanakkor könnyen belátható módon befolyásolják bármely integrációs beavatkozás sikerét. A reprezentáció hiánya a döntéshozatalban vagy a közszolgáltatóknál a partnerséget és a bevonást, ugyanez a hiány a szimbolikus reprezentációs terekben -- a közgyűjteményektől a tankönyvekig vagy a fősodró médiáig – az integrációs politikák többségi támogatását korlátozza. Egyes magyarországi mélyebb változások – mint például a hatalom struktúrájának változása, a helyi diszkrecionálisan osztott közmunka és támogatások pedig oly mértékben teszik kiszolgáltatottá a legszegényebbeket, hogy a helyi érdekvédelem lehetőségei beszűkülnek. Az esélyegyenlőséggel ellentétes célok támogatása, vagy a korrupció pedig értelemszerűen minden szektorban korlátozhatja az eredményeket.

A közszolgáltatások alacsony kapacitása korlátozza az integrációs erőfeszítéseket

Magyarországon a közszolgáltatások -- kiemelten a szociális, egészségügyi és oktatási szolgáltatások – sok helyen olyan alacsony kapacitással működnek, hogy nem tudják a kívánt mértékben támogatni a felzárkóztatási/integrációs célok teljesítését. Különösen szembeötlő ez a gyermekvédelem területén – itt a szegregált telepeken élő gyermekek családjai nem csak a gyermekvédelem alapszolgáltatásait, de a jelzőrendszer más pontjait, például a gyermekorvost, vagy a megfelelő végzettségű pedagógust is nélkülözni kénytelenek.¹ A gyermekvédelemben a dolgozók túlterheltek, alacsony az anyagi elismertségük, és sok helyen a minimális ellátás biztosításához szükséges létszámkeretet sem tudják betölteni.^{2,3} A szakemberhiány, a szakemberek előítéletei, a férőhelyhiány mind olyan problémák, amelyeket rendszerszinten kell kezelni, ezekre megoldást a stratégia nem kínál és intézkedések sem történnek.

A roma közösség általánosan alacsony reprezentációja a döntéshozatalban és a szimbolikus társadalmi terekben

A roma közösség megfelelő reprezentációjának hiánya nem segíti elő sem a felzárkóztatási stratégiában foglaltak szélesebb többségi támogatását, sem a stratégia által is hangsúlyozott partnerséget. Bár Magyarország Alaptörvénye rögzíti a nemzetiségek, kisebbségek egyenjogúságát, és tiltja a hátrányos megkülönböztetést, e rendelkezések nem tudták oldani a magyar társadalomban meggyökerezett cigányellenes előítéleteket, diszkriminatív mechanizmusokat és a hátrányos megkülönböztetés gyakorlatait. Az, hogy a roma közösségnek ilyen alacsony a reprezentációja az országos és a helyi döntéshozatalban, önmagában korlátozza az egyenlőségen alapuló partnerség lehetőségét. Ugyanez igaz a közszolgáltatási szektorokban elindult roma programok fejleményei kapcsán – ezek a programok nem tudtak a végrehajtás szintjén megfelelő mértékű roma reprezentációt biztosítani. Más területeken pedig – a médiától a tankönyveken keresztül az emlékezetpolitikáig – olyan mértékű a közösség

¹ Egyetlen térképen a magyar orvos és tanárhiány in Hvg 2018.04.06. Elérhető itt: <https://bit.ly/33JjTAM>

² <https://kozigallas.gov.hu> – oldal lementve 2019.10.07.

³ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3534/2016. számú ügyben, 2016 Elérhető itt: <https://bit.ly/2W1phg0>

láthatatlansága, hogy az korlátozhatja a többségi társadalom szükséges mértékű támogatását a felzárkóztatási/integrációs programokhoz. Valódi partnerségi programok, megerősítő intézkedések, illetve célzott média-, oktatási-tartalmi és emlékezetpolitikai programok nélkül nem várható számottevő javulás.

A hatalmi viszonyok gátolják a helyi érdekérvényesítő kezdeményezéseket

A hatalmi viszonyoknak a 2010 óta történt átalakulása, az erősödő centralizáció tovább nehezítette a civil önszerveződést, és a partneri viszony kialakítását a felzárkóztatási/integrációs programokban. A központi hatalom centralizálási törekvései következtében a helyi szintű döntéshozatali lehetőségek folyamatosan szűkülnek. Ennek közvetett hatása, hogy a helyi roma és nem roma civil szerveződések korlátozottabb mértékben tudnak részt venni a helyi döntés-előkészítési, döntéshozatali mechanizmusokban. Ezzel párhuzamosan a legszegényebbek életét leginkább befolyásoló döntésekben a helyi településvezetés minden korábbinál nagyobb önállóságot kapott – több eset dokumentált, amikor a polgármester a gyakorlatilag egyetlen jövedelem, a közmunka megvonásával büntette kritikussait, vagy gyakorolt nyomást a választókra.^{4,5,6} E függőségi viszonyok oldása, a közmunka és egyes, diszkrecionálisan osztott helyi segélyek odaítélésének átalakítása, ellenőrizhető kritériumokon, transzparens és számonkérhető eljárásrenden nyugvó elosztási rendjének kialakítása nélkül sem az nem várható, hogy a helyi döntések során a közösségek érvényesíteni próbálják érdekeiket, sem az, hogy egyenlő partnerségi viszonyba kerüljenek. A független civil szervezeteknek a kormányzatoktól független támogatása nélkül pedig nem várható, hogy a helyi és országos hatalomnak és intézményeinek az ezek működését javító kritikusi lesznek.

Korrupció, illetve uniós források szegregáló célokra történő felhasználása

Az utolsó GRECO-jelentéstől a Transparency International éves korrupció-érzékelés monitoringján⁷ át számos független értékelés⁸ állítja, hogy Magyarországon 2010 óta nőtt a korrupció mértéke. Az OLAF 2018-as jelentése⁹ is arra utal, Magyarországon kiemelkedően magas az uniós források szabálytalan felhasználásának aránya. Az ügyek többségében sem az uniós, sem a nemzeti intézményi kontroll nem képes útját állni a fejlesztési források politikai, illetve magán érdekeket szolgáló becsatornázásának. Az utóbbi időben születtek ugyan elmarasztaló ítéletek,¹⁰ a magyar hatóságok azonban többnyire nem vizsgálták az uniós forrásokat elosztó magyarországi intézményrendszer szerepét az ilyen ügyekben. Ezzel párhuzamosan nem csak a pénzek korrupciója, de szegregáló célokra való fordításuk is megfigyelhető. Ennek kiemelt terepe az oktatási

⁴ Országjelentések az emberi jogok tiszteletben tartásáról. Magyarország. Kiadta az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor). Budapest, Amerikai Nagykövetség. 2019. március 13. p. 26 Elérhető itt: <https://bit.ly/33NFNTs>

⁵ OSCE – ODIHR Nemzetközi Megfigyelési Misszió. Magyarország – Országgyűlési választások, 2018. április 8. Előzetes megállapítások és következtetések. p.10 Elérhető itt: <https://bit.ly/2Hfpvv0>

⁶ A szegények voksa közmunka és a választás tisztaságának kockázatai. Az Átlátszó, a K-Monitor, a Political Capital és a Transparency International Magyarország közös tanulmánya. 2015. február 19. p.6. Elérhető itt: <https://bit.ly/1E8xVLx>

⁷ Transparency International: Corruption Perceptions Index, 2018 <https://bit.ly/2J9ilIq>

⁸ Freedom House: Nations in Transit, 2018 <https://bit.ly/32AgiEK>

⁹ OLAF (2018) Report <https://bit.ly/2W72Iqg>

¹⁰ Index breszámoló <https://bit.ly/2oXyKgn>

intézmények egyházi fenntartásba adása. Több kutatás¹¹ és szakértők tereptapasztalata¹² is azt mutatja, hogy az egyházi fenntartású intézmények számos esetben kifejezetten szegregáló gyakorlatot folytatnak. A szegregáció tilalmának követelményrendszere az uniós támogatású projektek esetén merő formalitássá vált, nem kis részben azért, mert az integrációs célok teljesülését ellenőrizhetetlen, ezért számon nem kérhető puha indikátorokkal mérik. Szigorúbb ellenőrzés és az uniós támogatások odaítélése során az esélyegyenlőségi/antiszegregációs szempontok érvényesítése nélkül e területen nem lesz elérhető a várt mértékű a felzárkózás.

¹¹ Id. pl. Ercse (2019): Az egyházi fenntartású iskolák és a szelekció, szegregáció kapcsolata. in: Iskolakultúra 2019/július

¹² Id pl. a nagyecsedei (285-301o.), a tiszavasvári (302-323 o.) vagy a mátészalkai kistérség (216-232.o) esettanulmányt in: Fejes-Szűcs ed (2018): Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról. (My sin. Analysis on school segregation Ld. a

BEVEZETŐ

Ahogy az előző Magyarországról szóló Roma Civil Monitoring jelentések vázolták,¹³ a roma közösség helyzete számos fontos területen romlott, például a politikai részvétel terén (amely elsősorban autoritás-kliens alapú modell), antidiszkrimináció területén (alacsony tudatosság és hiányosságok a lefedettségben), oktatás (hiány az iskolákban és a tanároknak, szegregáció), egészségügy (az orvosi szolgáltatásokhoz való hozzáférés csökkentése) a lakhatás (a következetes politika hiánya és a lakhatási támogatások áramlása a középosztálybeli családok számára), miközben a roma foglalkoztatásban való részvétel javult a kiterjedt állami közfoglalkoztatási programnak köszönhetően.

E jelentés célja a magyar roma közösséget érintő integrációs stratégia vakfoltjainak azonosítása, amelyekre az előző évek jelentései nem terjedtek ki. Ezek a területek a szociális és egyéb közszolgáltatások általános problémáival, a romák döntéshozói fórumokon való alacsony szintű képviselődésével, a szimbolikus terek elégtelen használatával, az egyre nehezebb érdekképviseléssel vagy a pénzeszközök nem megfelelő felhasználásával kapcsolatosak. Mindezek a kérdések negatívan befolyásolják a stratégia sikeres végrehajtását.

A közszolgáltatások helyzete vagy az pénzügyi alapok felhasználásával kapcsolatos problémák azonnali hatást gyakorolnak még a legjobban megtervezett helyi integrációs projektekre is; a roma képviselő alacsony szintje a döntéshozatalban befolyásolja a partnerség lehetőségét, és a szimbolikus képviselő hiánya visszatartja a többséget az integrációs politikák támogatásától. A hatalmi struktúrák központosítása vagy a szegényeknek a helyi hatóságoktól való függőségének növekedése megnehezíti az önszerveződést és a helyi érdekképviselést.

Ez a jelentés összefoglalja és elemzi a rendelkezésre álló adatokat, és szakértőkkel, közreműködőkkel és más érdekelt felekkel folytatott interjúkon keresztül próbálja feltárni a helyzetet. Ahol nemzeti adatok álltak rendelkezésre, a jelentés ezeket az adatokat értelmezi. Másutt a jelentés szakértőkkel és munkatársakkal készített interjúkon és esettanulmányokon alapul. Az elemzés tíz szervezet (roma szervezetek és a roma közösség támogatásával foglalkozó szervezetek) együttműködésében készült el.

¹³ A Roma Civil Monitori jelentések első éves ciklusa a roma befogadás horizontális előfeltételeire - a kormányzásra, a cigányellenesség elleni küzdelemre és a megkülönböztetésmentességre - összpontosított. A második ciklus a négy kulcsfontosságú politikai területre - az oktatásra, a foglalkoztatásra, az egészségügyre és a lakhatásra - vonatkozott. Minden jelentés elérhető itt: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-reports>

A KÖZSZOLGÁLTATÁSOK ALACSONY KAPACITÁSA

A probléma meghatározása

A Stratégia a releváns kutatási anyagok eredményeire¹⁴ támaszkodva átfogóan összegzi a roma gyerekek, kiemelten a szegregátumokban felnövők hátrányait: a korai iskolaelhagyás magas arányát, az országos átlagnál alacsonyabb iskolai végzettséget, a rövidebb várható élettartalmat. Hangsúlyozza, hogy eredményt csak többszintű és egymáshoz szorosan kapcsolódó szakpolitikai beavatkozásokkal lehet elérni. Ugyanakkor a helyi projekteket támogató pályázatok a Stratégia egyes céljaihoz illeszkedhetnek és eredményesek is lehetnek, ám ezek rendszerszintű változásokat aligha eredményeznek - ehhez a szociális terület megerősítését célzó, összehangolt munkára lenne szükség. A szociális ellátórendszer, de sok esetben a helyi oktatási és egészségügyi rendszer is sok helyen olyan alacsony kapacitással működik, amely veszélyezteti a stratégiában foglaltak teljesítését. Az „alacsony kapacitás” itt egy többágú problémára utal: az alacsony személyi kapacitásra a helyi gyermekvédelemben, egészségügyben és oktatásban, az ellátórendszer szereplőinek alacsony képzettségére, és az intézmények közötti együttműködés alacsony színvonalára is.

A jövedelmi szegénységben, kirekesztettségben élők között magasan felülreprezentált a roma népesség. 2018-as KSH adatok alapján súlyos anyagi deprivációban élő romák aránya 43,4%, a nem romák esetében 7,5 % volt. Sem a pénzbeli ellátások, sem az átfogó humán szolgáltatások¹⁵ nem tudták mérsékelni e hátrányokat. A gyermekvédelmi ellátórendszer diszfunkcióit mutatja az ERRC 2007-es és 2011-es kutatása,¹⁶ amely szerint a roma gyerekek felülreprezentáltak a szakellátási rendszerben (65,9%). Ezt egy, a Nógrád megyében végzett reprezentatív kutatás is megerősíti, közel 80%-os arányt állapítva meg a roma gyermekek arányára.¹⁷ A kutatások szerint a roma gyerekek veszélyeztetettsége 50%-ban anyagi okokra vezethető vissza, ami több esetben, -- annak ellenére, hogy a Gyermekvédelmi törvény (Gyvt). tiltja ezt – vezet a gyermek családból való kiemeléséhez. A gyermekvédelem hiányosságai közvetlenül érintik a roma gyerekeket, és különösen hátrányosan érintik a szegregált telepen, mélyszegénységben élő roma gyerekeket (mintegy 60-80.000 gyermeket).¹⁸

A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok

A roma gyermekekre irányuló intézkedések alacsony hatékonysága több probléma egyidejű megjelenését veti fel. A szakemberhiány, a szakemberek előítéletei, szakmai elismertségük alacsony foka, az ellátórendszer hiányosságai, férőhelyhiány mind olyan problémák, amelyeket rendszerszinten kell kezelni, ezekre megoldást a stratégia nem kínál és intézkedések sem történnek. Nem elegendő területi esélykiegyenlítő programokban gondolkodni, miközben a teljes szociális ellátórendszer roskadozik.

¹⁴ Kemény – Janky – Lengyel (2004): *A magyarországi cigányság, 1971–2003*. Gondolat, Budapest. ; Babusik (2007): *Magyarországi cigányság – strukturális csapda és kirekesztés. Esély, 1.sz.* Elérhető itt: <https://bit.ly/2VXJK5e>

¹⁵ Szakszerű támogatásukat nem segítette elő az sem, hogy a szociális alapellátáson belül működő, a korábban is nehézségekkel küzdő (humán erőforrás hiány, finanszírozási problémák, a jogszabályi környezet folytonos változása) Gyermekjóléti központok/szolgálatok, illetve a Családsegítő szolgálatok 2016-ban egybeolvadtak. vö: Kopasz (2017) *A családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatás integrációjának és az ellátórendszer kétszintűvé történő átalakításának tapasztalatai*. Elérhető itt: <https://bit.ly/2Bzs9Hf>

¹⁶ ERRC (2011) *Életfogytiglan – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben* Elérhető itt: <https://bit.ly/31wRyfl> ERRC (2007) *Fenntartott érdekeltség – Roma gyerekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben*. Elérhető itt: <https://bit.ly/2Myo6S0>

¹⁷ Darvas, Farkas, Kende, Vígh (2016) *Roma gyerekek a szakellátásban* In: *Esély* 2016/4. Elérhető itt: <https://bit.ly/32zlc4Z>

¹⁸ Darvas – Farkas – Kende - Vígh (2016) i.m.

Rendszerszintű problémák: Jelzőrendszeri együttműködések, rendszeres és korai jelzések

A magyar Gyermekvédelmi törvény¹⁹ a veszélyeztetettség fogalma köré épül. Ennek észlelése esetén kötelező jelzést ír elő minden, a gyermekekkel kapcsolatba kerülő szervezet részére (védőnő, gyermekorvos, óvoda, iskola, rendőrség, civil szervezet, egyház stb.).²⁰ A Család és Gyermekjóléti Szolgálatok (2017-ben számuk országosan 698)²¹ helyi szinten a gyermek a családban történő nevelésének elősegítésén, a veszélyeztetettség, valamint a gyermek családból történő kiemelésének megelőzésén dolgoznak. Amennyiben a gyermek súlyos veszélyeztetettsége állapítható meg, a Gyámhatóság védelembe veszi, és a Család- és Gyermekjóléti Központban (201 központ volt 2017-ben)²² dolgozó esetmenedzser foglalkozik vele, annak érdekében, hogy a családban maradjon. Súlyos veszélyeztetettség esetén a Gyámhatóság a családjából kiemeli, és nevelőszülőnél, vagy gyermekotthonban helyezi el a gyermeket. Ugyanakkor a jelzőrendszer sok esetben nem működik, és alapvető pontjai is sok esetben hiányoznak. A szegregált telepeken élő gyermekek családjai nem csak a gyermekvédelmi rendszer alapszolgáltatásait, de a jelzőrendszer más pontjait, például a gyermekorvost, vagy a megfelelő végzettségű pedagógust is nélkülözni kénytelenek.²³ Az ERRC 2011-es kutatási összefoglalója²⁴ szerint a jelzőrendszeri tagok vagy indokolatlanul sokszor vagy alig élnek jelzési kötelezettségükkel. A megfelelő tartalmú és minőségű jelzésekhez megfelelő gyermekvédelmi ismeretekkel kellene a pedagógusoknak, óvodapedagógusoknak, rendőrségnek is rendelkezni, hogy mielőbb támogatást kapjanak a gyerekek. Ehelyett a jelzések alkalmanként érkeznek, és amikor már nagyon súlyosak a problémák.²⁵ A 2016 január 1-től hatályos Gyvt módosítás célja volt a jelzőrendszer megerősítése is, más szakági jogszabály azonban a jelzőrendszer többi tagjára vonatkozó kötelezettségeket nem ír elő. Így továbbra is eseti, hogy a jelzőrendszer tagjai milyen gyakorisággal és milyen minőségű jelzést adnak.²⁶ Ezen az sem változtat, hogy 2011 óta Módszertani kézikönyv segíti a szakemberek eligazodását.²⁷

A gyermekvédelem humánerőforrás-kapacitáshiánya

A gyermekvédelemben dolgozók túlterheltsége, és alacsony anyagi elismertsége évek óta probléma az ellátórendszer minden szintjén. Sok helyen, még minimális ellátás biztosításához szükséges létszámkeretet sem tudják betölteni (Jelenleg országosan családsegítőt 50 helyre, míg esetmenedzsert 25 helyre keresnek).²⁸ A szakdolgozók fluktuációja a szakszerű és rendszeres támogatás ellen hat. Az alapellátás hiányosságaira a TÁRKI 2017-es kutatása is felhívja a figyelmet, hangsúlyozva a tárgyi feltételek korszerűtlenségét és hiányosságát, és a felmérésükben érintett 17 intézmény

¹⁹1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

²⁰ 17§ (1) bek

²¹ Szociális Statisztikai Évkönyv, 2017 – 4.12. A család- és gyermekjóléti szolgáltatások fontosabb adatai, 2017

²² Szociális Statisztikai Évkönyv, 2017 – 4.12. A család- és gyermekjóléti szolgáltatások fontosabb adatai, 2017

²³ Egyetlen térképen a magyar orvos és tanárhiány in Hvg 2018.04.06. Elérhető itt: <https://bit.ly/33JjTAM>

²⁴ ERRC (2011) Életfogytiglan – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben Elérhető itt: <https://bit.ly/32Yr12I>

²⁵ Aczél (2019) Gyermekvédelem civil szervezetként egy szegregátumban – Küzdelem a dizájn drogokkal

²⁶ Földessy-Szabó (é.n.): Javaslat Szt. és Gyvt. végrehajtási rendeletekre a megválaszolandó új intézményi, szakmai struktúrában. Elérhető itt: <https://bit.ly/360RY1c>

²⁷ Módszertani útmutató a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan. Elérhető itt: <https://bit.ly/2W1OnNZ>

²⁸ <https://kozigallas.gov.hu> – oldal lementve 2019.10.07.

mindegyikében megjelenő munkaerőhiányt. „A megkérdezett járási központok vezetői között nem akadt olyan, aki ne adott volna számot betöltetlen álláshelyről vagy a központ vagy a járásszékhelyen működő szolgálat vonatkozásában”.²⁹ A szakellátás kapcsán több ombudsmani vizsgálat is foglalkozott a gyámhatóságok, a szolgáltatási rendszerben tapasztalható humánerőforrás hiánnyal és a minőségi munkát akadályozó fluktuációval. Egy 2016-os ombudsmani jelentés³⁰ a gyámhatóságoknál országosan jelentős számú betöltetlen pozíciót talált.³¹ A vizsgálat után az EMMI szociális ügyekért és társadalmi felzárkózásért felelős államtitkára 2018-ban a gyámhatóságok ügyintézői létszámát 16%-kal emelte. Ahogy a 2018-as jelentés³² bemutatta, ez önmagában a problémán nem segített.

Szintén ombudsmani jelentés foglalkozik a gyermekvédelmi szakellátás hiányosságaiával.³³ A Zalaegerszegi speciális gyermekotthonban és a XII. kerület egy budapesti lakásotthonában tett vizsgálat is azt mutatta, hogy a szakellátásban is a létszámhiány, a fluktuáció, a képzett szakemberek hiánya, illetve a „lakásotthon tárgyi feltételei teljességgel alkalmatlanok a gyermekvédelmi gondoskodásban élők megfelelő ellátásának minimumára.”³⁴

Területi különbségek az eljárások kiszámíthatóságában és következetességében

A gyermekvédelmi alapellátás és gyámügyi rendszer széttagoltságát, a sztenderdizált eljárásrendek hiányát és a gyakorlatok esetlegességét mutatja, hogy a családból történő kiemelés folyamata területileg nagyfokú eltérést mutat. A következetlenség azt eredményezi, hogy már a jelzések esetében is – attól tartva, hogy a gyermeket kiemelik -- a családok megijednek, és a probléma elrejtésében érdekeltek. Az ellátórendszer a védelembe vételt és a családból történő kiemelést gyakran büntetésként alkalmazza -- a családok alig kapnak segítséget a változáshoz, ezek az eljárások nem jelentenek számukra megoldást.³⁵

Veszélyeztetett gyerek családjának támogatása

A jelenlegi rendszer sem a súlyos szegénység megszüntetését, sem a családok megtartó gondozását, sem átmeneti (pl. lakhatási) gondjaik ideiglenes megoldását nem teszi lehetővé. A gyermekvédelmi eljárások elvileg a gyermeket védik, és a szülőket kötelezik feladatok teljesítésére, a szülői kompetenciák fejlesztése azonban az ellátórendszer minden pontján hiányzik. Hiányoznak a konkrét támogatási formák is, amelyek a veszélyeztetettség megszüntetéséhez hozzájárulhatnának, – a WC kialakításának támogatásától, víz bevezetésén át a lakhatási körülmények javításáig.

Bár az intenzív családmegtartó szolgáltatások elvileg nevesítettek, az alapellátásban dolgozók túlterheltsége, a magas esetszám jelenleg nem teszi lehetővé ezek elterjesztését. Ráadásul a felülvizsgálatok között évek telnek el, ami nem készíti a

²⁹ Kopasz (2017) A családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatás integrációjának és az ellátórendszer kétszintűvé történő átalakításának tapasztalatai, 14. old

Elérhető itt: <https://bit.ly/2Bzs9Hf>

³⁰ 3534/2016

³¹ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3534/2016. számú ügyben, Elérhető itt: <https://bit.ly/2W1phg0>

³² Az alapvető jogok biztosának jelentése a AJB-807/2018. számú ügyben, Elérhető itt: <https://bit.ly/33HLX7t>

³³AJB-276/2019., AJB-299/2019

³⁴ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB - 307/2019. számú ügyben, Elérhető itt: <https://bit.ly/2MpBUhw>

³⁵ Abcug médiabeszámoló <https://bit.ly/2oPi8mV>

szülőket cselekvésre. Az Országgyűlés 2015. március 1-jével megszüntette a lakhatási támogatást és az adósságkezelési szolgáltatást és önkormányzati hatáskörbe és költségvetésbe helyezte át, normatív támogatás nélkül.³⁶ Ezzel tovább csökkentették a hátrányos helyzetűek lakhatási támogatásait. Krízishelyzet esetén a gyermekek átmeneti ellátása nem megoldott, az átmeneti gondozási helyek elérhetősége nagyfokú területi egyenlőtlenséget mutat. A gyakorlatban a helyettes nevelőszülők és/vagy a gyermekek átmeneti nevelése alig valósul meg. Egy ombudsmani jelentés³⁷ a Borsod-Abaúj-Zemplén Megye, Nógrád Megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye, Pest megye és a Főváros vonatkozásában nézte meg az átmeneti gondozási helyek számát -- e megyékben (ahol a mélyszegénységben élő romák felülreprezentáltak) vagy egyáltalán nem léteznek, vagy alig vannak ilyen férőhelyek. Az ombudsman felhívta a figyelmet ezek bővítésének szükségességére, ami ez idáig nem történt meg. Hiányoznak a családok átmeneti otthonai is. A családba történő hazagondozásra is alig van példa. Ahogy egy Nógrád megyében végzett reprezentatív kutatás megállapítja: „ami a hazagondozásokat illeti, azokat mindenki nagyon kevésnek tartja. Ennek okait alapvetően a családok helyzetének reménytelenségében, illetve rendszerproblémákban, az alapellátás hiányosságaiban látják.”³⁸

A cigánytelepeken terjedő dizájnerdrogok

A Stratégiában nem esik szó az utóbbi 10 év egyik legnagyobb kihívásáról: a dizájnerdrogok terjedéséről.³⁹ A dizájnerdrogok a telepeken sokszor a szülőket is érintik, ráadásul a kutatások szerint kisgyerekek 10-14 évesen kezdik el használni e szereket. Mindennek a rendőrség hathatós fellépésének igényén túl gyermekvédelmi szempontjai is vannak. Droghasználó szülők esetében az elhanyagolás súlyos foka tapasztalható, aminek számos tünete van, amihez ismeretre, a dizájnerdrogok hatásáról, tüneteiről információra lenne szükségük a szakembereknek. A kérdés másik oldala a drogot használó gyerekek. Jelenleg Magyarországon 3 fiatalkorúak számára fenntartott rehabilitációs intézmény működik, ahová önkéntes alapon kerülhetnek be a fiatalok. Szükséges lenne speciális otthonok számának a növelése (2017-ben 516 speciális otthoni férőhely volt), ahol a gyerekek részt tudnak venni kötelezően drogrehabilitáción, képzett munkatársakkal.

³⁶ Kovács (2016): (Az önkormányzati hatáskörbe került lakhatási támogatások vizsgálata 31 önkormányzat példáján. Elérhető itt: <https://bit.ly/2o4Bhkj>

³⁷ AJB 2026/2017-es Jelentés az anyagi okokból a gyermekvédelmi szakellátásba kerülés vizsgálatáról

³⁸ Darvas – Farkas – Kende – Vígh (2016): Roma gyerekek a szakellátásban In: Esély 2016/4. Elérhető itt: <https://bit.ly/32zlc4Z>

³⁹ a 24. hu riportja <https://bit.ly/2pEQk4o>

A ROMÁK LÁTHATATLANSÁGA

A probléma meghatározása

A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia II. (MNTFS) több ponton értékékként hangsúlyozza az érintettek partnerként kezelését, a társadalmi összetartozás erősítését, az együttműködést és a társadalmi kohéziót.⁴⁰ A 600-850.000 főre becsült roma közösség ma akár politikai- akár média, vagy kulturális reprezentációját nézzük, jórészt láthatatlan – a döntéshozói körben csakúgy, mint a tankönyvekben vagy a közszerében. Mindez nem csak a romákra irányuló programok többségi támogatását érinti károsan, de megkönnyíti a cigányellenes sztereotípiák és előítéletek terjedését is.

Magyarország Alaptörvénye rögzíti a nemzetiségek, kisebbségek egyenjogúságát és egyenrangúságát, őket a nemzet részeként és államalkotó tényezőkként ismeri el, illetve tiltja a hátrányos megkülönböztetést valamely csoporttulajdonság alapján. E rendelkezések azonban nem tudták oldani a magyar társadalomban meggyökerezett cigányellenes előítéleteket, sztereotípiákat, diszkriminatív mechanizmusokat és jogalkalmazói hátrányos megkülönböztetést okozó gyakorlatokat. Ezekről 2016-ig évente beszámolt kiadványaiban az akkor bezárt NEKI a „Fehér Füzetek”-ben.⁴¹

A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok

Politikai reprezentáció⁴²

Az Országgyűlésben 2011-ig roma közéleti szereplők/politikusok egy-egy nem roma párttal kötött együttműködésük alapján kaptak helyet. 2011-ben a kormány rendezte a kisebbségek parlamenti képviselőinek kérdését: a nemzetiségek, a parlamenti választások során önálló, a nemzetiségi névjegyzéken alapuló listát indíthatnak. A két legutóbbi választáson a kormánypárttal szövetségben indult Lungo Drom egyik vezetője, Farkas Félix lett parlamenti szószóló. Az elmúlt három ciklusban összesen három, a roma közösséghez tartozó politikust találunk a Parlamentben -- a roma közösségnek a teljes lakosságban vett alacsonyabb, 6%-os becsülését figyelembe véve -- a Parlamentben arányosan legalább 10 roma képviselőnek kellene lennie.

Hasonló a láthatatlanság az önkormányzati szektorban is -- a 10 legnagyobb roma közösségben, ahol a romák városi/települési aránya meghaladja a 25%-ot is -- ahol tehát érdemi politikai erővé válhatnának -- ott sem rendelkeznek összesen 10, azaz 1-1 mandátummal.⁴³ Előfordul, hogy roma többségű falvakban mandátumot szereznek a roma jelöltek, és Magyarország 3155 településéből 45 roma többségű települést irányít roma polgármester. Egy kisváros kivételével túlnyomórészt szegregálódott kistelepüléseket.⁴⁴

Ezek a számok azt mutatják, hogy a roma többségű falvak kivételével a magyar települések önkormányzataiban lényegileg nincsenek jelen a romák.

A nemzetiségek által nagyobb arányban lakott településeken 2011 óta kedvezményes mandátum nyerhető ott, ahol a helyi választópolgárok legalább 25%, illetve 50%-a a helyi nemzetiségi választói névjegyzékbe regisztráltatta magát. A magyarországi települések

⁴⁰ MNTFS II., Bevezető, 3-6o.

⁴¹ NEKI archívum: <https://bit.ly/33V3hWW>

⁴² vö. az első monitoring riport ezzel kapcsolatos megállapításait pp 12-19. <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-hungary-2017-eprint-fin.pdf>

⁴³ Setét Jenő (2017): Politika-hatalom-romák. PR Herald, 2017.11.16 <https://bit.ly/31xP80c> és „A pártok négyévente megveszik a cigányokat”. Interjú Setét Jenővel. Index, 2013.10.19

⁴⁴ Az idetartozunk egyesület adatgyűjtése, 2019

túlnyomó többségében ugyanakkor a romák aránya nem több, mint 5-10%. A 2014-es, és a 2019-es önkormányzati választáson sem osztottak ki egyetlen kedvezményes mandátumot sem az ország területén.

Médiareprezentáció

Bár a stratégia fontos megállapításokat tesz a romák médiareprezentációja kapcsán: „a médiában gyakran közvetített roma-kép egyoldalúan, negatív irányba befolyásolja nemcsak a közvélemény romákhoz való hozzáállását, de a romák önképét egyaránt.”, és mások mellett etikai kódexek megalkotását, és roma újságírók nagyobb számú alkalmazását is megemlíti, e területen – attól eltekintve, hogy két roma gyakornokot tovább alkalmaztak a köztévénél -- alig történt valami.⁴⁵

A roma közösség alulreprezentált a fősodró médiában. Romák gyakorlatilag nincsenek képernyőn a különböző televíziók munkatársaiként. Mára a közszolgálati televízióban nem több mint 2-3 bementő, műsorkészítő szerepel rendszeresen képernyőn. A romák befolyása saját média-ábrázolásukra jótányit sem javult, és jelenlétük a média tartalmakban továbbra is jóval társadalmi arányuk alatti mértékű. Ezt erősíti meg egy, a romák mediaképéről készült, mintegy 20 évet felölelő friss elemzés is: *„az adatok alapján a romák mediaképében elsősorban azok a témák dominálnak, amelyek többségi szempontból lehetnek érdekesek: vagy a többségi politikával foglalkoznak, vagy illeszkednek a romákról alkotott többségi sztereotípiák körébe, mint például bűnözés, vagy kultúra, miközben a romák mindennapjait meghatározó témák: oktatás, munka, foglalkozás, lakhatás, egészségügy, jóval ritkábban jelennek meg a hírekben.”* Az utolsó elemzett mintában, 2014-15-ben a három témakör, ahol a leggyakrabban megjelentek romák: a többségi politika- kormányzat (39%), a szegénység, (31%), és a bűnözés (29%) voltak.⁴⁶ A változáshoz szükséges volna a különböző roma újságíró gyakornoki programok kiszélesítése, és a roma médiumok, tartalom-előállító civil műhelyek támogatása.

Közoktatási reprezentáció

Bár a stratégia hangsúlyozza, hogy „elsőként a magyar Nemzeti Alaptantervbe került be Európában a cigány/roma történelem és kultúra értékeinek megismertetése”,⁴⁷ és a – főként a tankönyvvizsgálatokban megmutatkozó -- kormányzati erőfeszítések ellenére, a roma reprezentáció a közoktatási tananyagokban messze van a megfelelőitől. ⁴⁸ A témában történt elmozdulás ellenére továbbra is igaz, az egyik az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet által megrendelt kutatás megállapítása, miszerint *„a vizsgált új fejlesztésű tankönyvek többsége nem tartalmaz semmiféle ismeretet a hazai legnagyobb nemzetiségről, a cigányságról.”* ⁴⁹

⁴⁵ MNTFSII. 109.o.

⁴⁶ Messing - Bernáth (2017): Roma mediakép 1988-2015.OTKA K113250: kutatási zárójelentés. kézirat, illetve Bernáth – Messing (2017): "Disempowered by the media: causes and consequences of the lack of media voice of Roma communities." Identities: Global Studies in Culture and Power. <https://bit.ly/2MzQ7sr>

⁴⁷ MNTFS II 5.o.

⁴⁸ Id. Binder- Pálos (2016): Romák a kerettantervekben és a kísérleti tankönyvekben. <https://bit.ly/2Jakcgb>; Balázs – Ménesi - Horváth – Varga (2014) Fekete pont 2014. A cigányság reprezentációja az általános- és középiskolai tan-könyvekben. Monitor Műhely tanulmány ; ill. dr. Orsós Anna (2015): Szakpolitikai ajánlás a roma/cigány kultúra sokrétű bemutatására a tartalmi szabályozók és a tartalomhordozók terén műveltségterületek szerinti bontásban.-- A roma kultúra reprezentációja a tartalomhordozók, tartalomhordozók körében, valamint ezek fejlesztési lehetőségei.

<https://bit.ly/2oTcm3G>. Összefoglalásukat adja: Bogdán Péter (2016): A romák/cigányok tankönyvi jelenlétét elemző kutatásokról. Új Pedagógiai Szemle 2016/5-6.

⁴⁹ Orsós. i.m. 3. o

Közterületi reprezentáció

A romák a közterületi kulturális emlékezetben is alulreprezentáltak. A témában eddig született egyetlen vizsgálat,⁵⁰ amely Budapest világörökségi részeire koncentrált, egyetlen alkotást talált, a IX. kerületi Nehru parkban álló Roma Holokauszt Emlékművet – melynek felállítását 2006-ban roma civilszervezetek kezdeményezték. A stratégia a kérdést nem tárgyalja.

Roma reprezentáció a közszférában

A magyar közalkalmazottak létszáma tartósan 450.000fő körül mozog.⁵¹ Így a magyar állam és intézményrendszere, ideértve az önkormányzati szektort is, a legnagyobb foglalkoztató az országban. Arról, hogy a romák reprezentációja mekkora e hatalmas munkapiacon, nincsenek megbízható adatok és kutatások. Bár a Stratégia a roma köztisztviselők számának növelését és Roma Felzárkózási Referensek Hálózatát ígéri.⁵² Előbbiben alig történt változás, a hálózat nagyobb részben EU forrásokra támaszkodva⁵³ fel is állt, több, mint 100 új roma referenssel. A feladatuk a közigazgatás és a roma kliensek közötti mediálás, a segítségnyújtás volt a hivatalos ügyek intézésében.⁵⁴ A különböző megyék roma civil szervezetivel folytatott interjúk⁵⁵ alapján – a hálózat ma már csak részben működik. A Heves és Hajdú megyei civilszervezeti vezetők úgy nyilatkoztak, hogy minden járásban meg vannak a roma referenseik, addig Baranya és Somogy megyei vezetők szerint náluk a program elindítását követően 1-2 éven belül megszűnt a roma referensi pozíció. A referensek azokban a megyékben, ahol alkalmazásban maradtak, átkerültek egyéb munkatársnak a kormányablakokhoz.

A rendőrség 15 éve tart toborzó- és pályaorientációs táborokat roma fiatalok részére, és rendel ehhez ösztöndíjat is. A rendvédelmi dolgozók körében (45.000 fő), az e területen működő 2 roma rendőri civilszervezet vezetői 400-tól – 1200 főre becsülik a rendvédelmi dolgozók körében a romák számát – ez 1-3% körüli arány, szemben a társadalmi 5-8%-os roma aránnyal.⁵⁶ A Roma Rendőrök Szervezetének tájékoztatása szerint⁵⁷ bár könnyebbek lettek valamivel a bekerülés feltételei, továbbra is korlátozza a romák rendőrré válását az előzetes környezettanulmány intézménye, amelyben kizáró ok lehet a közeli hozzátartozók esetleges büntetett előélete.⁵⁸ Mindemellett jelentős a pályaelhagyás is a roma fiatalok körében -- részben az alacsony bérek, részben a családjuktól akár nagy földrajzi távolságokra való vezénylés miatt, ami átgondolásra javasolandó.

Az elmúlt években folyamatosan működtetett és nagy nyilvánosságot kapott programja volt a kormánzatnak a „Nő az esély” program,⁵⁹ célkitűzése a roma nők munkaesélyeinek javítása pl. a közszférában. Az egész programról nem állnak rendelkezésre adatok, az

⁵⁰ Harlov-Csortán - Lajtai (2018): Romák a budapesti köztérben - Roma reprezentáció Budapest UNESCO világörökségi közterein, Tom Lantos Intézet, kézirat.

⁵¹ forrás: Központi Statisztikai Hivatal. <https://bit.ly/2N0PI0Q>

⁵² MNTFSII. 107-108.o.

⁵³ ÁROP 1.2.7.

⁵⁴ Media report Infotér based upon Hungarian Telegraphic Agency, <https://bit.ly/2S0EsEC>

⁵⁵ A 2019 októberében az alábbi megyei roma vezetőkkel készült telefoninterjúk alapján: Berényi László, Somogy megye, Jövő Alakítók Szövetsége, korábban kormánypárti parlamenti képviselő és a Lungo Drom frakcióvezetője az Országos Roma Önkormányzatban; Várnai Márton – Baranya megye, Dél-Dunántúli Romák Szövetsége; Lakatos Oszkár – Heves megye, Phralipe; Balogh Miklós – Hajdú-Bihar megye, Lungo Drom

⁵⁶ Id: Koncz Tamás: Barna a bőröm, én vagyok a törvény. Origo, 2016.04.29

⁵⁷ interjú dr. Horváth Ferencsel, 2019 november, Setét Jenő

⁵⁸ XLII tv., (2015) 42§2/a and 3/c <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500042.tv>

⁵⁹ A pályázati kiírást Id. <https://bit.ly/2MySz2m>

egyik zászlóshajójával kapcsolatban, amely eredetileg 1,000 roma dajka foglalkoztatását célozta, végül 400-500 roma nőt állított a valóságban munkába.⁶⁰

Roma részvétel és partnerség az önkormányzati tervezésben

A roma közösség ma nem csak a döntéshozói körben láthatatlan, de nagyrészt az a döntések megalapozásakor is. A stratégia az esélyegyenlőségi tervek, politikák és beavatkozások szükségességét maga is hangsúlyozza,⁶¹ a tereptapasztalat, és helyi vizsgálatok⁶² azonban azt mutatják, hogy ezek ma csak formálisan megkövetelt szempontok. A kormányzat 2006-ban bevezette az esélyegyenlőségi tervezés szükségességét az európai uniós pályázatok elnyeréséhez – a települések egy szigorú kritériumrendszer alapján, és egy a kormányzat által kiválasztott és felkészített, a végső tervek kapcsán egyfajta vétő-joggal rendelkező szakértő bevonásával készítették el az esélyegyenlőségi terveiket. A rendszer ezekkel a szigorúbb követelményekkel mind a nyertesek kiválasztására, mind a helyi tervek tartalmára hatással volt.

2010-ben az új, azóta is hatalmon levő kormányzat jelentősen puhított a követelményeken, és megszüntette a független szakértői mechanizmust.

Bár az intézményi és települési esélyegyenlőségi tervek elkészítésének formális kötelezettsége fennmaradt, ám nincs szankciója, ha valaki nem készíti el a dokumentumot. A helyzetet jól szemlélteti, hogy a 80-100 ezres roma közösséget képviselő Fővárosi Roma Önkormányzat elnökét egyetlen egy esetben sem vonták be a Fővárosi Esélyegyenlőségi Program megalkotásába, értékelésébe.⁶³

⁶⁰ Id. Fülöp (2017): Majd most. Magyar Narancs, 2017.10.05. <https://bit.ly/2Jbyz3w>

⁶¹ NFTSII. 108-109.o

⁶² Id. Földessy - Kegye - Lannert - Megyeri - Németh (2013): A közigazgatás és jogalkotás kirekesztő mechanizmusainak feltárása önkormányzati szinten. EBH, Budapest, 2013 EBH TÁMOP-5.5.5, 6. tanulmány <https://bit.ly/32NJeJu>

⁶³ Interjú Csóka Jánossal – Setét Jenő, 2019. október.

HATALMI VISZONYOK VESZÉLYEZTETIK A HELYI ÉRDEKKÉPVISELETET

A probléma meghatározása

A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. (2014) kiemeli: „*az Európai Unió roma keretstratégiája szerint a roma integráció uniós szintű, nemzeti, regionális és helyi szinten megvalósítandó céljai csak akkor érhetők el, ha erre az illetékes hatóságok a roma civil szervezetek bevonásával egyértelműen elkötelezik magukat. A kérdés nemcsak azért fontos, mert a civil szervezetek a demokratikus működés nélkülözhetetlen elemei, hanem azért is, mert azokban hatalmas kapacitás rejlik, a társadalom igényeire rugalmasan képesek reagálni, valamint mert a civil társadalom megerősítése segítheti a roma közösségek önjáróvá tételét is. Ezért is külön hangsúlyos a roma civil szervezetek megerősítése és a döntéshozásba, végrehajtásba és ellenőrzésbe történő bevonása uniós, nemzeti, regionális és helyi szinteken*”.⁶⁴

A civil szerveződés és partneri viszony kettős elvárásának teljesülését azonban jelentősen akadályozzák az elmúlt évek hatalomkoncentrációs törekvései, a civilelles kormányzati attitűd és konkrét lépések, valamint a lokális közösségek és a szegények kiszolgáltatottsága a helyi vezetésnek, amely helyzetben egyre nehezebb és egyre kockázatosabb érdekérvényesítő munkát végezni, vagy akár a helyi hatalommal szemben kritikát kifejezni. A közelmúlt tendenciái, a releváns kormányzati intézkedések, a helyi szintű viszonyok alakulása összességében azt jelzik, hogy a magyarországi roma és nem roma civil szervezetek, önszerveződések mozgástere mind országos, mind helyi szinten szűkült. A jelenlegi magyarországi körülmények között a helyi önkormányzatok nem tudnak a roma integráció főszereplőivé válni.

A kedvezőtlen folyamatokat jelzi az is, hogy hat év alatt 7 százalékkal csökkent a civilszervezetek száma: 2011-ben még 65 600, 2017-ben már csak 61 200 nonprofit szervezet volt bejegyezve az országban.⁶⁵ A roma jogvédő, érdekképviselő és a roma integrációért különböző területeken küzdő szervezetek jelentős része meggyengült vagy megszűnt, ahogy a nem roma, de hasonló célokért tevékenykedő civil szervezetek helyzete is egyre nehezebb.

Eközben a kormány költségvetési forrásokból, a Nemzeti Együttműködési Alapon (NEA) át támogatja a jellemzően helyi szintű tevékenységekkel foglalkozó civil szervezetek működését. Az alap keretében 2016-ban 4077 szervezet jutott összesen 3,43 milliárd forinthez (ez átlagosan 843 ezer forintot jelent szervezetenként), 2019-ben 5,9 milliárd, 2020-ben 7,7 milliárd forint a rendelkezésre álló összeg. A NEA hivatalos célja „a magyarországi civil társadalom tevékenységének segítése, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának erősítése”,⁶⁶ ugyanakkor a NEA Tanácsának elnöke egyben a kormányzathoz egyértelműen köthető, jelentős kormányzati forrásokból (is) működő Civil Összefogás Fórum elnöke, aki rendszeresen szervez kormánypárti megmozdulásokat. További bizonyíték egy államtitkár televíziós nyilatkozata, miszerint „igyekszünk kiszűrni minden olyan szervezetet, amelyről úgy gondoljuk, hogy nem végez valós munkát, hanem alapvetően olyan politikai célokat akar megvalósítani, amikkel nem értünk egyet”⁶⁷ Ez a

⁶⁴ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Tartósan rászoruló – szegény családban élő gyermekek – Romák (2011-2020) Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma, Szociális és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság. 2014. szeptember, p. 128 Elérhető itt: <https://bit.ly/2N8xkUb>

⁶⁵ KSH Stadat 3.2.1.4 táblázat. Elérhető itt: <https://bit.ly/2oJaQ1b>

⁶⁶ Emberi Erőforrás Támogatáskezelő. Nemzeti Együttműködési Alap, a programról. Elérhető itt: <https://bit.ly/2u3rbkL>

⁶⁷ HVG beszámoló, <https://bit.ly/2RD7j2x>

magyar kontextusban egyértelművé teszi, hogy a politikai lojalitás fontos szempont a nyertesek kiválasztásában.

Miközben a kormányzat emelte a támogatási keretet azon alapoknál, amit kormányközeli delegáltak osztanak el,⁶⁸ a tőle független támogatási források támadás alatt állnak. A magyarországi független civil szervezetek legnagyobb mértékű és számos fontos célt szolgáló támogatását jelentő Norvég Alap és EGT Alap új forrásai ez idáig (2019 őszén) bizonytalanok. A 15 támogatott ország közül egyedül Magyarországgal nem született meg a megállapodás. A teljes alap 10 százalékát kapják meg civil szervezetek. A magyar kormány a 10 százaléknyi forrás elköltésébe is beleszólást követel, amit az adományozó változatlanul szeretne a kormánytól függetlenül megpályáztatni.⁶⁹

A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok

A civil szervezetekkel szembeni kormányzati lépések

A kormánnyal szemben kritikus, illetve külföldi alapok által támogatott civil szervezetekkel szembeni ellenséges központi politika 2014-ben eszkalálódott, amikor a kormány támadni, hitelteleníteni kezdte a Norvég Alap és EGT Alap civil pénzeinek kezelését, elosztását végző civil konzorciumot. A Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) soron kívüli – a miniszterelnök személyes utasítására⁷⁰ – vizsgálatot indított a konzorcium négy szervezete ellen. 2015 decemberében a konfliktus azzal zárult, hogy a magyar kormány kiegyezett a Norvég Alappal, a KEHI jelentése pedig semmilyen súlyos, a kormányzati vádakkal összefüggő szabálytalanságot nem tárt fel. Ezzel együtt, a kormányzatnak a közvélemény egy része előtt sikerült hiteltelenítenie a tőle független és számára kényelmetlen célokat, helyi kezdeményezéseket támogató civil szervezetek munkáját.

A kormányzati nyomásgyakorlás további kézzel fogható következménye, hogy az országgyűlés – orosz mintára – 2017. június 13-án törvényt fogadott el a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról,⁷¹ illetve listázni kezdte az általa ilyennek vélt civil szervezeteket.⁷² A törvényjavaslat megjelenése után, 2017 áprilisában több mint 260 civil szervezet tiltakozott a kormányzati terv ellen.⁷³ Újabb államost jelentett a 2018. júniusban elfogadott, „Stop Soros” néven elhíresült törvénycsomag, amely büntetni rendeli azokat a civil szervezeteket, amelyek támogatják, segítik, szervezik az „illegális migrációt”.⁷⁴ A jogszabály ellen a hazai civil szervezetek mellett tiltakozott az Európa Tanács alkotmányjogászokból álló tanácsadó testülete, a Velencei Bizottság, illetve az Európai Bizottság emiatt indított kötelezettségszegési eljárást Magyarországgal szemben.

⁶⁸ Czinkóczi (2018): Több pénzt osztana szét a kormány a civilek között, a CÖF elnöke kezeli a pályázatokat. 444.hu, 2018. november 4. Elérhető itt: <https://bit.ly/2zwptJ1>

⁶⁹ Teczár (2019): Nem írja alá a kormány a 70 milliárdos szerződést, mert beleszólást akar a civilek ügyeibe. Magyar Narancs, 2019. április 29. Elérhető itt: <https://bit.ly/2N6oO7X>

⁷⁰ Id az Index tudósítását és az eredeti dokumentumot is: <https://bit.ly/2RXInSt>

⁷¹ 2017. évi LXXVI. törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról. <https://bit.ly/2PdJjNO>

⁷² A lázadás éve - kormánykritikus civilek elleni kampány. K-Monitor. Elérhető itt: <https://bit.ly/35ZHOxK>

⁷³ A tiltakozáshoz csatlakozó szervezetek listája elérhető a K-Monitor weboldalán. Elérhető itt: <https://bit.ly/35ZHOxK>

⁷⁴ Forrás: Magyarország Kormányának javaslata a Stop Soros Törvénycsomagról. Elérhető itt: <https://bit.ly/2BD5iuC>

A roma politikai önszerveződés jellemzői és a roma szervezetek mozgásterének szűkülése

A magyarországi cigányság politikai képviseletét az 1993-as kisebbségi törvény,⁷⁵ illetve a 2011-es nemzetiségi törvény⁷⁶ alapján a helyi és területi roma nemzetiségi önkormányzatok, országos szinten az Országos Roma Önkormányzat (ORÖ) látja el. A korábbi, ma is meghatározó szerepet betöltő elnök, Farkas Flórián a kormánypárt képviselője, a testület korrupciós botrányai az OLAF-hoz is eljutottak.⁷⁷

Ugyanakkor egyéb körülmények is hozzájárulnak a roma jog-és érdekvédő, illetve egyéb, a cigányság társadalmi integrációját különböző eszközökkel erősíteni próbáló szervezetek működésnek ellehetetlenüléséhez. A kormányzati ellenzél, a források politikai alapon történő elosztása nagymértékben csökkenti a mozgásteret. Nem véletlen, hogy egy médiakutatás már 2012-ben azt írta, hogy „a többségi politikai erőtértől független roma politikai önszerveződés, civil mozgalmak is szinte teljességgel megszűntek (nemcsak a médiaképben, de többségük a valóságban is).”⁷⁸ Az országos szinten működő szervezetek egy jó része az elmúlt néhány évben megszűnt vagy a megszűnés szélére került.⁷⁹ A Romaversitas korábbi igazgatója szerint „az ellehetetlenülésünkhöz (...) nem volt elég, hogy a kormány csúnyán nézzen ránk. Hozzájárult még az is, hogy mára szinte minden szabad forrás megszűnt Magyarországon. Állami forrásokra mi – és a hasonló intézmények – teljesen feleslegesen pályázunk. Nem tudjuk, hogy létezik-e a maga valójában feketelista a nemkívánatos szervezetekről és személyekről, de a hétköznapiakban nagyon határozottan úgy érezzük, hogy igen.”⁸⁰

A kormányzat által 2013-ban létrehozott Antiszegregációs Kerekasztal roma civil tagja, a bátonyterenyei tanodahálózat és a Nógrád Megyei Cigány Kisebbségi Képviselők és Szószólók Szövetségének egyik vezetője 2017-ben a civilelles propaganda miatt lépett ki a kerekasztalból.⁸¹

Országos és helyi hatalomkoncentráció

A civil érdekérvényesítő önszerveződésnek ráadásul alig maradt tere: a települést és a helyieket érintő döntések az oktatástól a fejlesztések többségéig nem helyben dőlnek el, a központi hatalom centralizálási törekvései következtében a helyi szintű döntéshozatali lehetőségek folyamatosan szűkülnek. Ennek közvetett hatása, hogy a helyi roma és nem roma civil szerveződések nem tudnak részt venni sem a lokális döntés-előkészítési, sem a döntéshozatali mechanizmusokban. „Az önkormányzati rendszer átfogó (...) átalakításának lényege a centralizáció, az állam illetve a központi szintű kormányzati szervek irányító, ellenőrző szerepének megerősítése és közvetlen közszolgáltató funkciókkal való kibővítése, ami értelemszerűen a helyi önkormányzati rendszer funkcióinak jelentős csökkenésével, mozgásterének szűkülésével, önállóságának csorbulásával járt együtt.”⁸²

⁷⁵ 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól

⁷⁶ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól

⁷⁷ a Híd a munka világába című projekt történetét ld. e jelentés korrupcióról szóló fejezetében

⁷⁸ Bernáth – Messing (2012): Szélre tolva. Médiakutató, 2012. tavasz. Elérhető itt: <https://bit.ly/2JcOOgI>

⁷⁹ Bedobják a törülközőt a legfontosabb roma érdekvédők, Index, 2016.09.20. Elérhető itt: <https://bit.ly/2Jfyn7e>

⁸⁰ Daróczy (2016): Miért kellett a roma jogvédőknek lehúzni a rolót? Kettős Mérce, 2016.10.11. <https://bit.ly/361e03A>

⁸¹ Berki Judit és Szűcs Norbert levele Balog Zoltán miniszterhez. 2017. 04.16. Elérhető itt: <https://bit.ly/2WbmdV4>

⁸² Pálné Kovács (2014): Az önkormányzati rendszer és a területi közigazgatás átalakulása 2010-2013. MTA Law Working Papers 2014/02. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, p. 2 Elérhető itt: <https://bit.ly/2W7lyxc> A szociális támogatások rendszerének központosításáról, illetve az Európai Szociális Modelltől való távolodásról lásd: Scharle - Szikra (2015): Recent Changes Moving Hungary Away from the

A központosítással párhuzamosan a helyiek, köztük a legszegényebbek életét leginkább befolyásoló döntésekben a településvezetés minden korábbinál nagyobb önállóságot kapott. A helyi segélyezés átalakulását részben érintettük az előző évi riportban.⁸³ E fejezet kapcsán a rendszerek működésének jellegét, a helyi döntések természetét, mögöttes megfontolásait szükséges kiemelni, amelyek nagymértékben fokozzák a helyi hatalomtól való függést. Különösen igaz ez a szegénységben élő, hátrányos helyzetű társadalmi csoportokra, köztük a roma közösségekre, amelyek számára gyakran a megélhetés egyetlen módját jelenti a közfoglalkoztatás és/vagy a segélyek. Az önkormányzati segélyezési rendszer 2015. márciusi átalakításával a szegények, a segélyezettek kiszolgáltatottsága nőtt, ez pedig szintén ellene hat a helyi szintű önszerveződésnek és érdekvédelemnek, érdekérvényesítésnek. A települési vezetők – a törvényi iránymutatás mentén – maguk dönthetnek a helyi segélyek biztosításáról és ezek jogosultsági feltételeiről. Ezek a tényezők kiszámíthatatlanná teszik a hozzáfértést, erősíthetik a szegénységben élők kiszolgáltatottságát a lokális gyakorlatoknak, és gyengíthetik a szociális biztonságot. Az önkormányzati szintet érintő átalakítás kapcsán kutatók hangsúlyozzák: „Ami biztos, hogy a segélyezettek kiszolgáltatottak a helyi politikának”.⁸⁴

A Stratégiai II. 2017-es kormányzati nyomonkövetési jelentése hangsúlyozza, hogy „az európai uniós országok legnagyobb roma népességei közül mára a hazai roma népesség körében a legmagasabb a foglalkoztatottság”.⁸⁵ Ez a foglalkoztatottság azonban jobbra diszkrecionálisan osztott közmunkát takar, amelynek elvesztése sok család esetében a teljes ellehetetlenüléshez vagy az uzsora spiráljához vezetne. A jelentés az EU MIDIS II 2016-os adataira hivatkozva írja, hogy a 20-64 éves roma népesség 44 százaléka foglalkoztatott. Ugyanakkor a KSH Munkaerő-felmérése szerint 2016 első félévében az összes foglalkoztatott mindössze 2 százaléka (99 ezer fő) volt roma származású. 2016 első félévének belügyminisztériumi statisztikája alapján az akkori 220 ezer közfoglalkoztatott ötöde (41 ezer fő) vallotta magát romának.⁸⁶ Eszerint a közel 100 ezer roma foglalkoztatott több mint 40 százaléka közfoglalkoztatottként dolgozott, ami egyszerre jelenti a nyílt munkaerőpiacra való kilépés esélytelenségét⁸⁷ és a helyi hatalomtól való szoros függést. Ezt erősíti az EBESZ Magyarországról szóló jelentése is, amely szerint „a romákat nagyfokú kiszolgáltatottság jellemzi, sokuk él mélyszegénységben, és a helyi állami szervek által irányított közmunkaprogramokból tartja fenn magát. Az ODIHR misszió által megkérdezettek több alkalommal is megerősítették, hogy a közmunkaprogramból származó korlátozott jövedelem elvesztésétől való félelem sok romát és más, anyagi szempontból hátrányos helyzetű embert arra kényszerít, hogy a Fideszre szavazzon. Az ODIHR misszió látott egy romáknak szervezett ingyenes ételosztást, amely egy fideszes jelölt megbízásából történt. Az esetet

European Social Model. In: The European Social model in crisis. Edward Elgar Publishing: International Labour Office, Cheltenham, pp. 229-261. <https://bit.ly/2pHtGIX>

⁸³ vö: Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Hungary. <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-hungary-2018-eprint-fin-2.pdf>

⁸⁴ Mózer – Tausz – Varga (2015): A segélyezési rendszer változásai. *Esély*, 2015/3. p. 53 Elérhető itt: <https://bit.ly/2BEkkA9>

⁸⁵ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Nyomonkövetési jelentés 2017. p. 3

⁸⁶ Ignits et al (2017): Beszámoló a 2016. évi közfoglalkoztatásról. Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság. Készült a Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztályán. 2017. július. Elérhető itt: <https://bit.ly/31C7OM9>

⁸⁷ Cseres-Gergely–Molnár (2014): Közmunka, segélyezés, elsődleges és másodlagos munkaerőpiac. In: Társadalmi riport, 2014. TÁRKI, Budapest, pp. 204-225. <https://bit.ly/33XqTdn>. A HÉTFA Kutatóintézet – a Belügyminisztérium megbízásából készített – 2018-as kutatása főleg a 2017-es évre vonatkozóan valamelyest kedvezőbb tendenciákról számol be a nyílt munkaerőpiacra való kilépés terén. Forrás: Koltai Luca (szerk) (2018) A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra. HÉTFA, Budapest, 2018. július 31. Elérhető itt: <https://bit.ly/32HJo5f>

a megkérdezettek romák szavazatvásárlásnak tekintették.”⁸⁸ A magyar sajtó szintén számos helyi példáját tárta fel ennek a gyakorlatnak.⁸⁹

Az Átlátszó, a K-Monitor, a Political Capital és a Transparency International Magyarország közös tanulmánya 2015-ben arra a következtetésre jutott, hogy „a közfoglalkoztatottak többségének a helyi önkormányzat a munkaadója, a közmunkás számára pedig az az elsődleges cél, hogy minél hosszabb ideig és minél gyakrabban legyen közmunkán. Ez pedig – közvetve vagy közvetlenül – az esetek jelentős többségében a polgármester döntésén múlik. Így a szociális juttatások többsége felett lényegében diszkrecionális jogkörrel rendelkező polgármesterek hatalma és a településen élő szegények (a „munkaerőpiac peremén lévők”) kiszolgáltatottsága mára premodern függőségi viszonyrendszert hozott létre a kistélepülések jelentős részén.”⁹⁰

⁸⁸ OSCE – ODIHR Nemzetközi Megfigyelési Misszió. Magyarország – Országgyűlési választások, 2018. április 8. Előzetes megállapítások és következtetések. p.10 Elérhető itt: <https://bit.ly/2Hfpyv0>

⁸⁹ Lásd pl.: Közmunka csak a megfelelő voksért: nyílt szavazás volt Borsodban. Átlátszó, 2014.10.14. Elérhető itt: <https://bit.ly/2MEKo4q>. Komjáthi: felvétel van közmunkások választási csalásra kényszerítéséről, Népszava, 2018.03.08. Elérhető itt: <https://bit.ly/2BFiqzu>

⁹⁰ A szegények voksa közmunka és a választás tisztaságának kockázatai. Az Átlátszó, a K-Monitor, a Political Capital és a Transparency International Magyarország közös tanulmánya. 2015. február 19. p.6. Elérhető itt: <https://bit.ly/1E8xVLx>

AZ EU-S FORRÁSOKKAL KAPCSOLATOS KORRUPCIÓ ÉS AZOK SZEGREGÁCIÓS CÉLRA TÖRTÉNŐ FELHASZNÁLÁSA

A probléma meghatározása

A felzárkóztatási/integrációs célok teljesülését hátráltatja a források körüli korrupció, illetve uniós források szegregáló célokra történő felhasználása

A roma közösség helyzetének javítására rendelt projektek és források hatását jelentősen korlátozza az az intézményi deficit, amely lényegében tehetetlen a roma fókuszú projekteket különösen sújtó, sem büntetőjogi, sem finanszírozási következményekkel nem járó korrupcióval szemben. Ugyanakkor hasonló következményekkel jár az is, hogy a források – túlnyomórészt EU-s források – jelentős részét olyan célok támogatására fordítják, amelyek hatásukban a roma közösségek szegregációját erősítik. Ebben nagy szerepe van a kormány által az egyházakhoz kiszervezett közoktatásnak, amely kapcsán korlátozottan érvényesülnek az egyenlő bánásmód követelményei.

A probléma háttere, okai és a szakpolitikai válaszok

A fejlesztési forrásokat érintő korrupció és az intézményes kontrollok elégtelensége

A magyar kormány által sokáig titkolt utolsó GRECO-jelentéstől⁹¹ a Transparency International éves korrupció-érzékelés monitorján⁹² át számos független értékelés⁹³ állítja, hogy Magyarországon 2010 óta jelentősen nőtt a korrupció mértéke.⁹⁴ A jellege is erősen megváltozott:⁹⁵ 2010 óta a jellemzően az állami intézményrendszer által irányított fejlesztési forrás-allokációban gyakorlattá vált a politikai, illetve magán érdekeket kiszolgáló előnyben részesítés.⁹⁶

Az OLAF 2018-as jelentése⁹⁷ is arra utal, hogy Magyarországon kiemelkedően magas az uniós források szabálytalan felhasználásának aránya. Hasonló eredményre jut a független korrupció-kutató intézet, a CRCB:⁹⁸ matematikai-statisztikai módszerekkel bizonyítja, hogy politikai vezetéshez közel álló vállalkozások sokkal kisebb versenyerősségű – a becsült értékhez képest jóval alacsonyabb áresést eredményező – közbeszerzési eljárásokban nyertek euro százmilliókat, mint a politikailag nem támogatott vállalkozások. Ráadásul a rendszerszintű előnyben részesítés egyetlen esetében sem akadt fenn sem a fejlesztési források auditálásáért felelős uniós szervezeten,⁹⁹ sem a hazai versenyfelügyeleti hatóságon, sem a közbeszerzések törvényessége fölött őrködő Közbeszerzési Hatóságon. Az OLAF működési kapacitása pedig mindössze szűrőpróba jellegű utólagos ellenőrzéseket tesz lehetővé. Vagyis sem az uniós, sem a nemzeti

⁹¹ GRECO (2018): Interim Compliance Report – Hungary. <https://bit.ly/2YeSg4a>

⁹² Transparency International (2018): Corruption Perception Index <https://bit.ly/2J9ilIq>

⁹³ Freedom House : Nations in Transit <http://bit.ly/2MERN3Y>

⁹⁴ 2016 végén a magyar kormány ki is lépett a Nyílt Kormányzati Együttműködésből (OGP) K-Monitor blog <http://bit.ly/2W959IA>

⁹⁵ Transparency International: Középtávú Stratégia (2019-21) <http://bit.ly/2p1dfM6>

⁹⁶ Corruption Research Center Budapest (2016) Versenyerősség és korrupciós kockázatok A magyar közbeszerzések statisztikai elemzése – 2009-2015 <http://bit.ly/2Pg1asv>

⁹⁷ OLAF (2018) Report <https://bit.ly/2W72Iqg>

⁹⁸ Corruption Research Center Budapest (2017): Kimutatható-e az MGTS cégek kivételes helyzete az építőipari közbeszerzésekénél? <https://bit.ly/2fdS0ND>

⁹⁹ <https://eutaf.kormany.hu/>

intézményi kontroll nem képes útját állni a fejlesztési források politikai, illetve magán érdekeket szolgáló becsatornázásának.¹⁰⁰

2019 szeptemberében jogerős ítélet marasztalta el a Mengyi-ügy közvetlen résztvevőit¹⁰¹ - a vád és az ítélet szerint Mengyi Roland kormánypárti képviselő későbbi vádlott társainak azt ígérte, hogy 10 millió forint kenőpénzért elintézt egy 500 millió forint értékű szociális szövetkezeti pályázatot. A nyomozás viszont érdemben nem vizsgálta sem a pályázatot kezelő - az EMMI szervezetébe integrált - irányító hatóság intézményi, sem az azt vezető államtitkár személyes felelősségét -- holott a napvilágra került jegyzőkönyvek, illetve a bíróságon elhangzott tanúvallomások többször is utaltak ilyen érintettségre.¹⁰²

A roma célzású projekteket érintő korrupció

A roma integrációért felelős kormányzati háttérintézmény, a Türr István Képző és Kutató Központ (TKKI) és a kormánypárti Lungo Drom által irányított Országos Roma Önkormányzat (ORÖ) számos nagy volumenű roma „felzárkózási” pályázat kedvezményezettje volt. Relatív sikeresnek bizonyult a TÁMOP-ból, majd az EFOP-ból finanszírozott „Nő az esély”-program.¹⁰³ Nem hozott viszont érdemi eredményt, és számos korrupció-gyanús mozzanatot produkált.¹⁰⁴ A roma munkavállalók foglalkoztathatóságának javítását célzó 12 milliárd forint költségű „Aktívan a tudásért”, illetve „Aktívan a munkáért” program.¹⁰⁵ A legnagyobb visszhangot kiváltó történet mégsem ez, hanem a két szervezet konzorciumában meg (nem) valósított „TÁMOP-2.4.3.D.3-13/1-2013-0001 „Foglalkoztatási szövetkezet – híd a munka világába” nevű projekt lett. Ebben úgy költöttek el 1,5 milliárd forintot iroda- és autóbérlésre, a jórészt az ORÖ vezetőnek rokonaiból verbuvált mentorok fizetésére, hogy – az OLAF vonatkozó jelentése szerint – a szövetkezet érdemben soha nem működött, és a projekt céljai még részlegesen sem teljesültek.¹⁰⁶ A TKKI-t a botrány után bezárták, az ORÖ pedig nem lett kedvezményezettje ekkora volumenű projektnek. A korrupció és a pazarlás gyanúja több EFOP program kapcsán is felmerült és nagy publicitást kapott.¹⁰⁷

Fontos tudni, hogy nemzeti forrásból a kormány lényegében nem finanszíroz roma fókuszú integrációs programokat¹⁰⁸ – leszámítva a fent említett „Híd a munka világába”-projektet.¹⁰⁹

¹⁰⁰ A belső kontrollok elégtelenségét számos ügy bizonyítja: az Elios-ügyben (Átlátszó riport, <http://bit.ly/2NcQ16b>) több tucat elnyert projekt akadály nélkül átment a teljes intézményrendszeren, majd az OLAF utólagos vizsgálata a teljes pályázati folyamatra kiterjedő szervezett csalássorozatra utaló tények sorozatát bizonyította, és büntetőeljárás megindítását javasolta. A magyar ügyészség viszont fél év alatt lezárta az OLAF ajánlására elindított nyomozást (Átlátszó riport <http://bit.ly/2WaBG0F>), mentesítve a csalássorozat szereplőit -- köztük a miniszterelnök vejét. Az OLAF a Bizottságnak a projektköltség kifizetésének megtagadását javasolta, mire a kormány kivette azt az aktuális elszámolási csomagból

¹⁰¹ Index riport <http://bit.ly/32G2bxQ>

¹⁰² Index riport <http://bit.ly/2Nb0y4B>

¹⁰³ ORÖ beszámoló <http://bit.ly/2JIBNBL>

¹⁰⁴ Átlátszó riport <http://bit.ly/2oYOfAB>

¹⁰⁵ Korrupció-info <http://bit.ly/2oes8FM>

¹⁰⁶ 24.hu riport <http://bit.ly/32LxiIe>

¹⁰⁷ Id pl. EFOP 1.3.4-16, Átlátszó médiariport. <https://bit.ly/39sFjE5>; Korrupció- -info. <https://bit.ly/2OPIQq5>

¹⁰⁸ Átlátszó <http://bit.ly/2NcOSHI>

¹⁰⁹ Ezek után a kormány elállt a támogatói szerződéstől, de azért az Európai Szociális Alap helyett végül a központi költségvetés állta az Országos Roma Önkormányzat által eltüntetett 1,5 milliárd forintot. Emblematikus mozzanata a történetnek, hogy a négy éve tartó nyomozás ellenére felelősségre vonás ebben az ügyben sem történt, sőt: Farkas Flórián ORÖ-elnök 2018-ban a Fidesz listájáról ismét országgyűlési mandátumhoz jutott. <http://bit.ly/2N8ABTs>

A rendszerszintű korrupción túl a kormányzatnak a szegregáció kapcsán tanúsított elnéző megközelítésének is köszönhető, hogy miközben roma célzású projektekre sok száz millió eurót költöttek el az elmúlt 10 évben a különböző uniós alapok terhére, a magyar cigányság helyzete éppen a legtöbb projekttel megcélzott beavatkozási területeken – foglalkoztathatóság, oktatás, társadalmi mobilitás, lakóhelyi szegregáció – nem javul, sőt, kifejezetten romlik.¹¹⁰

Az egyházi iskolák, és a növekvő szegregáció a közoktatásban

2010 óta jelentősen romlott számos, a közoktatás eredményességét mérő mutató. A magyar iskolákra korábban is jellemző volt, hogy erősen válogattak a közoktatásba kerülő gyerekek között, tág teret adva a roma gyerekeket különösen sújtó szegregációnak. 2010 óta jelentősen nőtt a magyar iskolarendszer szegregációs indexe.¹¹¹

2010 óta rohamosan nő az egyházak szerepe a közoktatásban: 2016-ig az alapfokú oktatási intézmények esetében 9-ről 16-ra, a középfokúak esetében 10-ről 22-re nőtt az egyházi fenntartású intézmények aránya. Ma nagyjából minden hatodik gyerek egyházi intézmény tanulója.¹¹² Több kutatás¹¹³ és szakértők tereptapasztalata¹¹⁴ is azt mutatja, hogy az egyházi fenntartású intézmények számos esetben kifejezetten szegregáló gyakorlatot folytatnak. A továbbiakban két olyan esetet mutatunk be, amelyek korrupcióra utalnak, vagy annak gyanúját vehetik fel a roma célzású projektekben, és egyben megmutatják az egyházhoz kiszervezett oktatási és lakhatási szegregációt. Mindkét projekt az ESZA terhére valósult meg.

A nyíregyházi eset

Sokan afféle próbaperként tekintettek annak idején a korábban épp a szegregáció miatt bezárt, majd a görögkatolikus egyház által 2011-ben újra indított Huszár-telepi iskola (Sója Miklós Görögkatolikus Óvoda és Általános Iskola) ügyében indult antiszegregációs perre.¹¹⁵ A Huszár-telepi projekt (a szintén uniós forrásból finanszírozott „komplex telep-program” mintaprojektje)¹¹⁶ a későbbi miniszter, akkor még romaügyi államtitkár „roma felzárkózás”-koncepciójának fontos állomása volt. Ennek volt szerves része a telepi iskola újraindítása.

A felperes civil szervezet első, majd másodfokon is nyert: a Debreceni Ítéltábla jogerős ítélete a cigány gyerekek jogellenes elkülönítése miatt elmarasztalta a korábbi fenntartót éppúgy, mint a telepi iskolát újra megnyitó Görögkatolikus Egyház Hajdúdorogi Egyházmegyéjét, és az iskola újra nyitását támogató városi önkormányzatot. A per kimenetét a Kúria 2015-ös, felülvizsgálati eljárásban hozott ítélete¹¹⁷ fordította meg: az ítélet lényegében szentesíti az egyházhoz kiszervezett iskolai szegregáció gyakorlatát. Messzeható következményekkel járt a Kúria indoklása: e szerint a szülők szabad akaratából, vallási meggyőződésük okán alapított iskolában a pro forma vallási alapon történt szelekció kimentést ad az egyenlő bánásmódra vonatkozó törvényi rendelkezések alól. 2016-ban az ESZA terhére 29,7 millió forint támogatást ítélt meg az Irányító Hatóság

¹¹⁰ Id. ehhez a korábbi évek civil monitoring jelentéseit: Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Hungary, 2018 és 2019 available at: <https://bit.ly/2MGDTjv>

¹¹¹ Hajdu – Hermann – Horn – Varga: A közoktatás indikátorrendszere (Budapest, 2017) Elérhető itt: <http://bit.ly/2N9xMBk>

¹¹² UO.

¹¹³ Id. pl. Ercse (2019): Az egyházi fenntartású iskolák és a szelekció, szegregáció kapcsolata. in: Iskolakultúra 2019/július

¹¹⁴ L. Ritók: Az egyházi iskolák és a szegregáció. <https://bit.ly/2J5sS7d>

¹¹⁵ A perről részletesen ld.: CFCF riport <http://bit.ly/33WTFuA>

¹¹⁶ Magyar Narancs <http://bit.ly/2qzAhFy>

¹¹⁷ Az ítélet elérhető : <http://bit.ly/2J5e6V>

a „Nyíregyházi Egyházmegyének” a Huszár-telepi Magvető Görögkatolikus Tanoda támogatására. Ugyancsak kedvezményezettje a Huszár-telepi Sója Miklós Görögkatolikus Óvoda és Iskola az EFOP-3.3.5-17jelű pályázati kiírás révén egy 115 millió forintos támogatásnak. A nyertes iskolák közt szerepel egy másik nyíregyházi görögkatolikus intézmény is, a Szent Miklós Görögkatolikus Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium. (A Szent Miklós a nyíregyházi elit iskola – a fent emlegetett deszegregációs perben az egyház nem tudott magyarázatot adni arra, hogy a telepi gyerekek integrációját miért a szegregált iskolában, és miért nem a busszal a teleptől negyedóra lévő Szent Miklós iskolában biztosítják.) Közben a Szent Miklós iskola 2013-ban 70 millió forint támogatáshoz jutott a KEOP-5.5.0/B/12-2013 jelű konstrukcióból. Összegezve: a görögkatolikus egyház 2011 óta nyíltan szegregáló oktatásszervezési programot valósít meg Nyíregyházán, az ebben szerepet játszó két oktatási intézmény pedig 200 millió forintot meghaladó, uniós alapokból finanszírozott támogatásban részesül. A korrupciós elem sem maradt ki a sajátos telep-rehabilitációból: a szintén uniós forrásból épített Huszár-telepi játszótér és parkosítás olyan silány minőségben készült el, hogy néhány hónappal később lényegében használhatatlanná vált.¹¹⁸ A projektem kivitelezője és műszaki ellenőre több más, szintén súlyosan korrupciógyanús nyíregyházi projektben is kulcsszereplő.¹¹⁹

A nyíradonyi eset

Nyíradonyban a görögkatolikus egyház eljárása erősen hasonlít a Huszár-telepi módszerre. Mindez egy uniós finanszírozású projekt keretében történt: a város 2012-ben 680 millió forintforráshoz jutott az ÉAOP-5.1.1./A-09-2f jelű pályázaton „szociális célú városrehabilitációra”. Ebből a pénzből a szegregátum közepén sportcsarnok épült, így a telepi roma gyerekek már nem járnak föl a városi sportcentrumba. Épült egy közösségi ház, amelybe a helyi kisebbségi önkormányzati vezető költözött be a családjával. A projekt keretében épült egy játszótér is, amit viszont a telepiek nem használnak: egyrészt mert ahhoz messze van, hogy felügyelet nélkül oda engedjék a gyerekeket, másrészt egy mocsaras terület közvetlen szomszédságában van, amit veszélyesnek és egészségtelennek tartanak. A pályázat vállalásai közt szerepelt egy park létesítése is: a 30 milliónyi költséggel elkészült projektem néhány fa elültetésével valósult meg egy egyébként funkció nélküli üres területen.

A szegregáció kiteljesítése a telep közelében lévő iskola elcigányosításával valósult meg: a város 2011-ben az egyház fenntartásába adta azt a központban lévő iskolát, amely korábban a felső tagozatosokat fogadta. A másik, a telep és a város határán álló iskolába korábban az alsósok jártak. Mindkét iskola etnikailag vegyes volt, de a Szent Mihály Görögkatolikus Óvoda és Általános Iskola megalakulásával ez néhány év alatt radikálisan megváltozott: a telepi gyerekek többsége kiszorult az egyházi iskolából, ezzel párhuzamosan az egyetlen megmaradt állami iskolából teljesen eltűntek a többségiek. Nyíradonyban is megvalósult a teljes etnikai szegregáció. Ennek dacára egyházi iskola a KEHOP-5.2.3–kiírás keretében 160 millió forintos támogatáshoz jutott épületenergetikai felújításra. Nyíradonyban tehát több mint 800 millió forint értékű, uniós alapokból finanszírozott projektek keretében valósul meg a lakóhelyi és oktatási elkülönítés.

A helyzetet súlyosbítja, hogy az esélyegyenlőségi indikátorokat annyira puhává tették, hogy formálisan mindkét projekt teljesítette azokat.

¹¹⁸ Átlátszó <http://bit.ly/2Wb5ZEK>

¹¹⁹ Átlátszó <http://bit.ly/3426OT0>

AJÁNLÁSOK

A közszolgáltatások alacsony kapacitása korlátozza az integrációs erőfeszítéseket

1. Elengedhetetlen a teljes szociális ellátórendszer azonnali, szakszerű megerősítése (fizetések emelése, létszám bővítés, szakképzések és szupervízió, valamint minimálisan a speciális otthonok, és a családokat támogató átmeneti otthonok férőhelyeinek bővítése), emellett pedig szükséges többletforrások biztosítása.

A roma közösség általánosan alacsony reprezentációja a döntéshozatalban és a szimbolikus társadalmi terekben

2. A roma közösség politikai/szakpolitikai reprezentációjának növelése érdekében javasoljuk újragondolni a kedvezményes mandátumok kiosztási limitjének csökkentését. (2011 óta lehetséges kedvezményes mandátumot nyerni a helyi önkormányzatban, ahol a helyi szavazók legalább 25%-a, vagy akár 50%-a regisztrálta magát a helyi nemzetiségi nyilvántartásban. A 2019. évi önkormányzati választások során nem osztottak ki preferenciális mandátumot az országban)
3. A romák folyamatos foglalkoztatását az állami szektorban nemzeti forrásokból kell finanszírozni; e programok felvételi módszerét átláthatóvá és hatékonyabbá kell tenni.
4. A nagyobb társadalmi reprezentáció érdekében a roma újságíró gyakornoki programok kiszélesítése, és a roma médiumok, tartalom-előállító civil műhelyek támogatása volna szükséges.
5. Bár történt pozitív elmozdulás a témában, továbbra is alapvető fontosságú egy átfogó program működtetése annak érdekében, hogy a magyarországi tankönyvekbe értő módon kerüljenek be a roma közösség kultúrájával, történelmével kapcsolatos ismeretek.
6. A kormánynak támogatnia kellene azokat a kezdeményezéseket, amelyek a közgyűjteményekben és a köztereken a roma kultúra és történelem nagyobb reprezentációját célozzák. A civilszervezetek ez irányú kezdeményezéseit támogassák.

A kialakult hatalmi viszonyok gátolják a helyi érdekérvényesítő kezdeményezéseket

7. A legszegényebbek a helyi hatalomnak való kiszolgáltatottságának csökkentése és a hatalmi visszaélések kiküszöbölése érdekében haladéktalanul szükséges a közmunka és egyes, diszkrecionálisan osztott helyi segélyek odaítélésének átalakítása, ellenőrizhető kritériumokon, transzparens és számonkérhető eljárásrenden nyugvó elosztási rendjének kialakítása. A kormányzat indítson általános vizsgálatot a kérdésben, vizsgálta ki és szankcionálja a felmerült visszaélés-gyanús eseteket.
8. Az EU-nak támogatnia kellene a nem kormányzati szervezetek és önkormányzatok roma integrációs kezdeményezéseit közvetlenül - a magyar kormánytól függetlenül - elérhető forrásokkal.
9. Az EU-nak OLAF vizsgálatokat kellene indítania az EU-s forrásból megvalósuló gyanús projektek kapcsán.

Korrupció, illetve uniós források szegregáló célokra történő felhasználása

10. A jelenlegi magyar eljárásrend formalitássá vált, nem kis részben azért, mert az integrációs célok teljesülését ellenőrizhetetlen, ezért számon nem kérhető puha indikátorokkal mérik. Annak érdekében, hogy az EU-s kohéziós forrásokat az integráció és inklúzió érdekében használják fel, kötelezővé kellene tenni a pályázatok esélyegyenlőségi tervekhez és vállalkásokhoz kötését, ezek érvényesítését a döntési folyamatban és a monitoringban. Kötelezzék a pályázókat, hogy az egyéb pályázati feltételekhez, például a pénzügyi megfeleléshez hasonlóan, valid módszertannal azonosítsák be azokat a területeket, ahol a projekt kapcsán fennáll a szegregáló gyakorlat kialakulásának vagy erősödésének veszélye.
11. Szükséges a roma jogvédő, illetve antiszegregációs civil szervezetek támogatása, anyagi, szervezeti és szakmai megerősítésük, amelyek nyilvánosságot biztosíthatnak, és adott esetben jogorvoslatot kereshetnek a hasonló folyamatok kapcsán.
12. Az esélyegyenlőség érvényesítését szolgálná helyi roma civil szervezet, és egy regionális-országos hatáskörű roma/jogvédő szervezet kötelező partnerként történő bevonása a roma vonatkozású projektekből. Ezek a szervezetek a projekt tervezésétől kezdődően a kedvezményezettrel együttműködve biztosíthatnák az integrációs/inklúziós célok teljesülését.

BIBLIOGRÁFIA

Balázs – Ménesi – Horváth – Varga K. (2014) Fekete pont 2014. A cigányság reprezentációja az általános- és középiskolai tankönyvekben. Monitor Műhely tanulmány.

Bernáth – Messing (2017): „Disempowered by the media: causes and consequences of the lack of media voice of Roma communities.” in : Identities: Global Studies in Culture and Power. <https://bit.ly/2MzQ7sr>

Binder – Pálos (2016): Romák a kerettantervekben és a kísérleti tankönyvekben. <https://bit.ly/2Jakcgb>

Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Hungary, 2018 és 2019. <https://bit.ly/2MGDTjv>

Cseres – Zsombor – Molnár: (2014) Közmunka, segélyezés, elsődleges és másodlagos munkaerőpiac. In: Társadalmi riport, 2014. TÁRKI, Budapest, pp. 204-225. <https://bit.ly/33XqTdn>

Darvas – Farkas – Kende - Vígh (2016) Roma gyerekek a szakellátásban In: Esély 2016/4. <https://bit.ly/32zlc4Z>

Ercse (2019): Az egyházi fenntartású iskolák és a szelekció, szegregáció kapcsolata. in: Iskolakultúra 2019/július

ERRC (2011) Életfogytiglan – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben. <https://bit.ly/31wRyfl>

Fejes, József Balázs – Szűcs, Norbert (szerk): Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról. Motiváció Oktatási Egyesület Szeged, 2018.

Ferge – Darvas (szerk) (2014): *Civil jelentés a Gyerekesélyekről*, 2012-2013. Gyerekesély Közhasznú Egyesület, Budapest

Földessy – Kegye – Lannert – Megyeri – Németh (2013): A közigazgatás és jogalkotás kirekesztő mechanizmusainak feltárása önkormányzati szinten. EBH, Budapest, 2013 EBH

GRECO (2018): Interim Compliance Report – Hungary. <https://bit.ly/2YeSg4a>

Ignits et al (2017) Beszámoló a 2016. évi közfoglalkoztatásról. Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság. Készült a Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztályán. 2017. július. <https://bit.ly/31C7OM9>

Kováts (2016): (Az önkormányzati hatáskörbe került lakhatási támogatások vizsgálata 31 önkormányzat példáján. <https://bit.ly/2o4Bhkj>

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Nyomonkövetési jelentés 2017.

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Tartósan rászorulók – szegény családban élő gyermekek – Romák (2011-2020) Budapest: EMMI Szociális és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság. 2014. szeptember. <https://bit.ly/2N8xkUb>

Mózer – Tausz – Varga (2015): A segélyezési rendszer változásai. *Esély*, 2015/3. <https://bit.ly/2BEkkA9>

OLAF (2018) Report. <https://bit.ly/2W72Iqg>

Orsós (2015): Szakpolitikai ajánlás a roma/cigány kultúra sokrétű bemutatására a tartalmi szabályozók és a tartalomhordozók terén műveltségterületek szerinti bontásban. <https://bit.ly/2oTcm3G>

Pálné Kovács (2014): Az önkormányzati rendszer és a területi közigazgatás átalakulása 2010-2013. MTA Law Working Papers 2014/02. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. <https://bit.ly/2W7lyxc>

Scharle – Szikra (2015): Recent Changes Moving Hungary Away from the European Social Model. In: The European Social model in crisis. Edward Elgar Publishing : International Labour Office, Cheltenham, pp. 229-261. <https://bit.ly/2pHtGIX>

Setét (2017): Politika-hatalom-romák. PR Herald, 2017.11.16. <https://bit.ly/31xP80c>

Szociális Statisztikai Évkönyv, 2017 – 4.12. A család- és gyermekjóléti szolgáltatások fontosabb adatai.

TÁMOP-5.5.5 projekt társadalomtudományi kutatásai, 6. tanulmány. <https://bit.ly/32NJeJu>

Transparency International (2018): Corruption Perception Index. <https://bit.ly/2J9ilIq>

GETTING IN TOUCH WITH THE EU

In person

All over the European Union there are hundreds of Europe Direct information centres. You can find the address of the centre nearest you at: https://europa.eu/european-union/contact_en

On the phone or by email

Europe Direct is a service that answers your questions about the European Union. You can contact this service:

- by freephone: 00 800 6 7 8 9 10 11 (certain operators may charge for these calls),
- at the following standard number: +32 22999696, or
- by email via: https://europa.eu/european-union/contact_en

FINDING INFORMATION ABOUT THE EU

Online

Information about the European Union in all the official languages of the EU is available on the Europa website at: https://europa.eu/european-union/index_en

EU publications

You can download or order free and priced EU publications from: <https://publications.europa.eu/en/publications>

Multiple copies of free publications may be obtained by contacting Europe Direct or your local information centre (see https://europa.eu/european-union/contact_en).

EU law and related documents

For access to legal information from the EU, including all EU law since 1952 in all the official language versions, go to EUR-Lex at: <http://eur-lex.europa.eu>

Open data from the EU

The EU Open Data Portal (<http://data.europa.eu/euodp/en>) provides access to datasets from the EU. Data can be downloaded and reused for free, for both commercial and non-commercial purposes.

